

Onder buren

Van Juli Zeh verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos uitgevers

Adelaars en engelen
Speeldrift
Corpus delicti
Vrije val
Nultijd
Briefroman
Lege harten
Ons soort mensen
Nieuwjaar
Over mensen en paarden

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Juli Zeh

Onder buren

Vertaald uit het Duits door
Annemarie Vlaming

Ambo|Anthos
Amsterdam

The translation of this work was supported by a grant
from the Goethe-Institut which is funded by
the German Ministry of Foreign Affairs

ISBN 978 90 263 5618 6

© 2021 by Luchterhand Verlag, a division of
Penguin Random House Verlagsgruppe GmbH, München, Germany

© 2021 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,

Amsterdam en Annemarie Vlaming

Oorspronkelijke titel *Über Menschen*

Oorspronkelijke uitgever Luchterhand Literaturverlag

Omslagontwerp Marry van Baar

Omslagillustratie © Deepol/plainpicture

Foto auteur © Thomas Müller

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

I

RECHTE HOEKEN

Bracken

Doorgaan. Niet nadenken.

Dora ramt de spade in de grond, trekt hem er weer uit, hakt een weerbarstige wortel door en keert het volgende stuk zanderige aarde. Dan gooit ze het gereedschap aan de kant en brengt haar handen naar haar onderrug. Rugpijn. Op haar – even rekenen – zesendertigste. Al vanaf haar vijfentwintigste verjaardag moet ze altijd even narekenen hoe oud ze is. Als het haar op haar zesendertigste al niet meer lukt om een paar vierkante meter grond om te spitten, hoe moet dat dan als ze zeventig is? Dora ziet zichzelf al met kromme rug achter een rollator door de buurt schuifelen, haar blik strak op de grond gericht waar ze zelf binnenkort onder zal komen te liggen, zoals die oude vrouwen in het Viktoriapark in Kreuzberg, die ze amper durfde aan te kijken omdat ze monumenten van haar eigen toekomst zijn. Toen het coronavirus Duitsland had bereikt waren de oude vrouwen uit het park verdwenen.

Niet nadenken. Doorgaan. Een succes kan ze de smalle strook omgespitte aarde nog lang niet noemen. Als ze om zich heen kijkt wordt ze overmand door een gevoel van existentiële uitzichtloosheid. Het perceel is veel te groot. Het ziet er niet uit als iets wat je ‘tuin’ zou kunnen noemen. Bij ‘tuin’ denkt Dora aan een gazon waarop een blokkendoosvormig huis staat, zoals in de buitenwijk van Münster waar Dora is opgegroeid. Of aan een daktuin op een

Hamburgse loft, zoals de baas van haar eerste grote reclamebureau er een had aangelegd. Of aan een minibloemenweitje in een boomspiegel in Berlijn-Kreuzberg, waar Dora op het laatst woonde.

Wat ze nu om zich heen ziet is geen tuin. Het is ook geen park of akker. Het lijkt nog het meest op een ‘perceel’. Zo staat het in het kadaster. Uit het kadaster weet Dora dat er vierduizend vierkante meter bij het huis horen. Ze had er alleen niet bij stilgestaan wat vierduizend vierkante meter zijn. Een half voetbalveld met daarop een oud huis. Een verwilderd stuk braakgrond, geplet en verbleekt door een winter die er helemaal niet is geweest. Een botanisch drama, dat Dora met haar inspanningen moet omtoveren in een romantische landschapstuin. Met moestuin.

Dat is het plan. Als Dora binnen een straal van zeventig kilometer dan al niemand kent en ook nog geen meubels heeft, wil ze op z'n minst haar eigen groente verbouwen. Omdat tomaten, wortelen en aardappelen haar dagelijks zouden vertellen dat ze alles goed heeft gedaan. Dat de plotselinge aankoop van een oud rentmeestershuis, dat eerst nog opgeknapt moet worden en ver buiten de ‘spekgordel’ ligt, geen neurotische bevlieging was, maar de logische volgende stap op de routekaart van haar levensloop. Als ze een landschapstuin heeft zullen vrienden uit Berlijn in het weekend op bezoek komen, op oude stoelen in het hoge gras zitten en verzuchten: ‘Wat heb je het toch mooi hier.’ Als ze voor die tijd tenminste kan bedenken wie haar vrienden zijn. En als je ooit weer bij elkaar op bezoek mag komen.

Dat Dora geen flauw benul heeft van tuinieren vormt geen belemmering. Waar heb je anders YouTube voor? Gelukkig is ze niet zo iemand die denkt dat je werktuigbouwkunde gestudeerd moet hebben om de meterstand te kunnen opnemen. Zoals Robert, met zijn eeuwige beren op de weg en zijn perfectionisme. En zijn enthousiasme voor de lockdown. Robert, die vijf jaar van hun leven samen gewoon weggooit. Omdat hij verliefd is op de Apocalyps. De Apocalyps is een concurrente waar Dora niet tegenop kan. De Apo-

calyps vraagt om volgzzaamheid tot aan de toppen van collectieve lotsaanvaarding. Dora is niet goed in volgen. Waarom ze uiteindelijk weg moest en dat dat niks met de lockdown te maken had, had Robert niet begrepen. Toen ze haar spullen de trap af sjuowde keek hij haar aan alsof ze haar verstand had verloren.

Niet nadenken. Doorgaan. Op internet heeft ze gelezen dat de planttijd in april begint, door de zachte winter dit jaar zelfs nog eerder. Het is nu midden april, dus moet ze haast maken met omspitten. Twee weken geleden, toen ze net was verhuisd, begon het opeens te sneeuwen. De eerste en enige keer dit jaar. Opeens kwamen er grote vlokken uit de hemel zweven; ze zagen eruit als iets kunstmatig, een special effect van de natuur. Het perceel was onder een dunne witte deken verdwenen. Eindelijk schoon, eindelijk stil. Dora ervoer een moment van grote kalmte. Zonder sneeuw spreekt het perceel aan één stuk door over verwoesting en verwaarlozing. Een aanhoudend appel om alles op orde te krijgen, en snel een beetje.

Dora is eigenlijk geen typische stadsvluchteling. Ze is hier niet naartoe gekomen om te onthaasten met behulp van biologische tomaten. Natuurlijk is het leven in de stad vaak stressvol. Overvolle trams, en al die idioten op straat. Dan nog deadlines, vergaderingen, de hoge tijdsdruk en concurrentie op het werk. Maar dat is iets waar je ook van kunt houden, en de stress in de stad is tenminste nog enigszins goed georganiseerd. Hier, op het platteland, heerst anarchie der dingen. Dora is omringd door spullen die doen waar ze zin in hebben. Voorwerpen die gerepareerd moeten worden, het maar half doen, smerig of verwaarloosd zijn, total loss of niet eens aanwezig, terwijl je ze dringend nodig hebt. In de stad zijn de dingen nog enigszins onder controle. Steden zijn de commandocentra voor de materiële wereld. Voor elk voorwerp heb je daar op z'n minst één persoon die verantwoordelijk is. Er zijn plekken waar je spullen kunt krijgen en waar je ze naartoe kunt brengen als je ze niet meer nodig hebt. Maar op dit perceel is Dora als

enige verantwoordelijk, naast een heerszuchtige natuur, die alles overwoekert wat ze in haar rankvormige tengels krijgt.

Een paar merels komen aangevlogen om in de omgespitte aarde naar regenwormen te zoeken. Een van de zwarte vogels gaat zelfs op de steel van de spade zitten – een schaamteloosheid die Dora's teefje Jochie-Roggie haar kopje doet optillen. Eigenlijk ligt Jochie-Roggie net in het lentezonnetje bij te komen van weer een nacht op het koude platteland, maar nu moet ze opstaan, met de waardigheid van een grotestadsdier dat het de gevederde boerenpummels weleens even zal vertellen. Daarna keert ze terug naar haar warme plekje in de zon, laat zich op haar buik zakken en spreidt haar achterpoten, wat haar lijf de driehoekige rog vorm geeft waar Jochie haar naam aan te danken heeft.

Soms blijft Dora's verstand haken aan zinnen die ze ergens heeft gelezen, beter gezegd: de zinnen blijven aan haar haken, en haar geest tast ze af als een korstje dat je niet afgepulkt krijgt. Zo'n korstje is de tweede hoofdwet van de thermodynamica, die uitdrukt dat wanorde altijd haar hoogst mogelijke waarde nastreeft als je er niet enorm veel energie in steekt om weer orde te scheppen. Entropie. Daar moet Dora aan denken als ze om zich heen kijkt – niet alleen op haar perceel, maar in het hele dorp, in de hele regio. Afbrokkelende wegen, half ingestorte schuren en stallen, met klimop overwoekerde voormalige cafés. Schroothopen op braakliggende veldjes, opengebarsten vuilniszakken in het bos. De tuinen met hun schuttingen en pas geverfde huizen zijn eilanden waarop de mensen tegen de entropie strijden. Alsof de kracht van elk individu slechts toereikend is voor een paar vierkante meter wereld. Dora heeft nog geen eiland. Ze staat in zekere zin op een vlot, bewapend met roestig gereedschap dat ze in het schuurtje heeft gevonden, en zet zich schrap tegen de thermodynamica.

Ze heeft het dorp destijds gegoogeld, zes maanden geleden, in een ander tijdperk, in een andere wereld, toen ze de advertentie op eBay aantrof. Volgens Wikipedia 'is Bracken een woonplaats bin-

nen de gemeente Geiwitz nabij de stad Plausitz in de Landkreis Prignitz in de deelstaat Brandenburg. Erbij hoort nederzetting Schütte, onbewoond. Het dorp wordt voor het eerst vermeld in een oorkonde van bisschop Siegfried in het jaar 1184. Op grond van Slavische vondsten binnen de bebouwde kom kan men ervan uitgaan dat Bracken is ontstaan uit een Slavische nederzetting.’

Een typisch Oost-Duits lintdorp. In het midden een kerk met dorpsplein. Bushalte, brandweer, brievenbus. Tweehonderdvierentachtig inwoners. Met Dora erbij tweehonderdvijfentachtig, hoewel ze zich nog niet heeft ingeschreven bij de gemeente. Die is dicht vanwege corona. Momenteel niet open voor publiek. Zo staat het op de website van de gemeente Geiwitz.

Dora wist niet eens dat ze deel uitmaakte van een publiek. Wie zijn de acteurs? Niet over nadenken. Niet blijven haken. Er zijn nu zoveel rare nieuwe begrippen. *Social distancing*. Exponentiële groei. Oversterfte en spatscherm. Dora kan al weken niet meer meekomen. Misschien ook al maanden of jaren, maar door corona is het niet-meer-kunnen-meekomen duidelijker geworden. De nieuwe begrippen gonzen rond haar hoofd als vliegen die zich niet laten verjagen, hoe wild je ook met je armen zwaait. Daarom heeft Dora besloten dat al die woorden haar niets meer aangaan. Ze komen uit een vreemde taal in een vreemd land. Bij wijze van compensatie heeft ze het woord ‘Bracken’ gekregen. Ook dat voelt nog vreemd aan. Het klinkt als een combinatie van braakgrond en barakken. Of als iets wat op bouwplaatsen wordt gedaan, met veel lawaai en zware machines. Morgen wordt er gebrackt. We hebben nog wat uitzendkrachten nodig voor het bracken. Voordat de funderingen gegoten kunnen worden moeten we de hele boel nog een keer grondig bracken.

En-tro-pie, en-tro-pie, scanderen haar gedachten. Doorgaan, dient Dora ze stellig van repliek. Dat kan ze, doorgaan, ook al voelt het als iets onmogelijks. Op het reclamebureau is doorgaan aan de orde van de dag. Nieuwe deadline, nieuwe pitch. Te weinig men-

sen, te weinig tijd. Presentatie ging super, presentatie ging kloten. Opdracht binnen, opdracht kwijtgeraakt. We moeten digitaler denken, we moeten 360 graden denken, van carrouseladvertentie en radiospotjes tot social video's, zegt Susanne, de oprichtster van Sus-Y tijdens het Monday Breakfast, een als ontbijt gecamoufleerde twee uur durende meeting. We verdienen geld doordat we uitblinken in creativiteit en door onze unieke positionering. En omdat we onze klanten echt begrijpen. Omdat we hen helpen hun problemen op duurzame wijze op te lossen. Dora mist het Monday Breakfast niet. Wat het Monday Breakfast betreft mag corona van haar eeuwig duren.

Doorgaan, ook als dat onmogelijk voelt, maakt je soms misse-lijk. Alsof je bedorven eten op je bord hebt liggen dat je toch moet opeten. Ogen dicht, neus dicht en gaan, er zit niks anders op. De spade in de grond steken. Entropie. En – steken. Tro – je voet erop en kracht zetten. Pie – de volgende lading omhoogwerken.

Ze heeft een mooi plekje tussen de fruitbomen uitgezocht – appels, peren en een kers, die net beschroomd begint te bloeien. Een stuk bij het huis vandaan, maar dichtbij genoeg om er vanuit het keukenraam op uit te kijken. Het afgestoken deel is min of meer vlak, en minder dicht met zaailingen begroeid dan het voorste deel van het perceel, dat op sommige stukken betralied lijkt te zijn met duimdikke stammetjes. Esdoorn en acacia. Dora weet veel van bomen. Robert had biologie gestudeerd en tijdens hun wandelingen door Tiergarten had hij haar van alles over bomen verteld. Hoe ze groeien, hoe ze zich vermeerderen. Wat ze denken en voelen. Dora had altijd genoten van die gesprekken en ze heeft er heel wat van opgestoken. De acacia is een invasieve neofiet, een boommigrant. Hij vermeerdert zich snel en verdringt andere soorten, maar de bijen zijn er verzot op. Het zal weken duren voordat ze de talloze boompjes met tuinschaar en handzaag heeft verwijderd.

Tussen de fruitboompjes woekeren geen acacia's maar bramen, of beter gezegd: een dorre wirwar van oude stengels, die toen Dora

hier aankwam de grond bijna volledig bedekte. Dora weet weliswaar hoe ze met de oude zeis moet omgaan, maar ondanks de YouTube-tutorial lukt het haar niet om hem goed te slijpen, dus had ze met het botte blad op de bramen staan inhakken alsof ze met een machete de jungle wilde doorkruisen. De eerste dag was ze na een kille nacht nog in winterkleding naar buiten gegaan: lang katoenen overhemd, dikke sweater, gevoerde jas. Een kwartier later begon ze zichzelf af te pellen als een ui, en al snel stond ze in haar hemdje naast een berg kleren. Sindsdien gaat ze altijd alleen in T-shirt de deur uit, hoe koud de ochtend ook lijkt te zijn. 's Morgens lijkt de lucht als pas gewassen; haar kippenvel voelt prettig aan. Terwijl het in het huis koel blijft, loopt de buitentemperatuur in de loop van de dag op tot bijna twintig graden. Tot grote vreugde van Jochie, die er sinds de verhuizing naar hun nieuwe stek op staat om de nachten onder Dora's dekbed door te brengen. Overdag trekt het teefje als een wandelende zonnecel door de tuin, op zoek naar de warmste zonnestralen.

De paasdagen zijn geruisloos voorbijgegaan. De lockdown, zegt men, vergroot veel verschillen uit; het verschil tussen werkdagen en vrije tijd daarentegen vervaagt juist. Na het rooien had Dora tussen de fruitbomen een rechthoek van tien bij vijftien meter vrijgemaakt en een draad gespannen om de grenzen te markeren, met mooie strakke randen en kaarsrechte hoeken. Door de rode draden oogde de pas geopende bouwplaats professioneel, en de rest van de klus had slechts een formaliteit geleden.

Maar dat was een vergissing gebleken. Al dagen steekt Dora de spade langs de draden in de grond om de oude grasmat in grote brokken te verwijderen. Eigenlijk kun je het geen grasmat noemen; 'onkruidmat' zou een beter woord zijn. De wortels houden de grond zo stevig vast dat Dora met beide voeten op het blad van de spade moet gaan staan en een paar keer moet springen om hem de grond in te krijgen. Een hels karwei, en nog maar het begin van de problemen, want de eigenlijke uitdaging begint een stuk

dieper. Die bestaat uit de nalatenschap van een systeem waarin kennelijk niemand zichzelf verantwoordelijk achtte voor de strijd tegen de entropie. Wie er in DDR-tijden ook in het oude rentmeestershuis heeft gewoond, diegene zag er geen been in om puin, schroot en afval in de tuin te dumpen. Dora's spade ketst af op gebroken bakstenen, roestige stukken metaal, oude plastic emmers, kapotte flessen, schoenen en roestige pannen. Ook speelgoed treft ze aan: bonte zandbakvormpjes, wieltjes van speelgoedautootjes, en zelfs een keer een poppenhoofd, dat luguber opkeek uit zijn graf. Dora verzamelt alle vondsten langs de kant; ze omzomen de strook aarde die ze al heeft omgespit.

Ze tilt de spade op en leunt op de greep. Langzaam keert de kracht terug in haar armen en benen. Al na twee weken plattelandsleven zijn haar handen rood en eeltig. Dora draait ze heen en weer en bekijkt ze als voorwerpen die geen deel uitmaken van haar lichaam. Haar handen zijn altijd al te groot geweest. Soms is Dora bang dat ze buiten haar toedoen bewegen. Alsof er een groter iemand achter haar staat die zijn armen door haar mouwen steekt. Vroeger had haar broer Axel haar ermee gepest. 'Doraflippers!' riep hij dan, waar ze altijd heel kwaad om werd. Tot aan de dood van haar moeder. Daarna hadden ze elkaar niet langer gepest, maar waren ze alleen nog maar lief voor elkaar. Alsof alles, zelfs Dora's grote handen, van breekbaar glas was geworden.

Robert had altijd gezegd dat hij haar handen mooi vond, in elk geval zolang hij überhaupt nog iets mooi aan haar vond. Voordat ze eerst in een CO₂-probleem, en vervolgens in een corona-ziektekiemenverspreider was veranderd.

Uit ervaring weet Dora dat ze niet te lang mag uitrusten. Als ze te lang pauzeert begint ze te rekenen, en uit berekeningen volgt de zinvraag. Een kleine twee weken geleden is ze begonnen met rooien; sinds drie dagen spit ze zich een ongeluk. De omgespitte strook is zo'n anderhalve meter breed. Dora heeft dus nog geen zesde deel van het totale oppervlak gedaan. Als ze in dit tempo

doorgaat kan ze pas na half mei gaan zaaien. Het erge is dat dat niet erg is. Groente kun je in de supermarkt kopen. Waarschijnlijk is die daar zelfs goedkoper dan uit je eigen tuin, als je de kosten van bewatering meeneemt. De lockdown is vervelend, maar niet zorgwekkend genoeg om je eigen aardappelen te moeten telen. Er is geen reden om een moestuin aan te leggen. Afgezien van plattelandsromantiek en vrienden die op bezoek moeten komen. Maar met plattelandsromantiek heeft Dora niet zoveel, en vrienden heeft ze niet. In Berlijn was dat niet opgevallen. Naast haar werk hield ze maar weinig tijd over, en Robert had genoeg vrienden voor hen beiden. Hier op het platteland wordt het niet-bestaan van vrienden een dofgerommel aan de horizon.

Het was idioot om meteen zo'n groot terrein te willen afsteken. Typische beginnersfout. Vijftien vierkante meter in plaats van honderdvijftig zouden in eerste instantie meer dan voldoende zijn geweest. Maar Dora heeft geen zin om haar zorgvuldig gespannen draden weer weg te halen. Tenslotte leeft ze al jaren van haar talent om begonnen projecten af te maken, hoe absurd het ook aanvoelt. De omgang met klanten die dagelijks van mening veranderen, steeds nieuwe varianten willen, elkaar tegenspreken en uit angst voor hun meerderen geen beslissingen durven nemen is zonder enige twijfel moeilijker dan tuinieren.

Doorgaan. Als ze de tuin niet aankan, moet ze zich gaan afvragen waarom ze het huis heeft gekocht.

Het antwoord zou simpel zijn als ze kon beweren dat ze corona vorige herfst al had zien aankomen. In dat geval zou het huis op het platteland een toevluchtsoord zijn waar ze zich kan verschuilen tot alles voorbij is. Maar ze heeft niks zien aankomen. Toen Dora online naar huizen begon te zoeken leken klimaatverandering en rechts-populisme de belangrijkste problemen te zijn. Toen ze in december stiekem naar de notaris in Berlijn-Charlottenburg ging, was corona een krantenkop waarvoor je een heel eind omlaag moest scrollen, iets wat in Azië plaatsvond. Toen ze de kleine erfe-

nis van haar moeder en al haar spaargeld bij elkaar schraapte om het aandeel eigen geld van de koopprijs over te maken, wist Dora nog altijd niet of ze eigenlijk wel naar het platteland wilde verhuizen. Ze wist alleen dat ze het huis nodig had. Dringend. Als idee. Als mentale overlevingstechniek. Als hypothetische nooduitgang uit haar eigen leven.

De afgelopen jaren hoort Dora regelmatig verhalen over mensen die een huis op het platteland kopen. Meestal als tweede woning. Dat doen ze in de hoop aan de projectenkringloop te kunnen ont-snappen. Iedereen die Dora kent is vertrouwd met deze kringloop. Je voltooit een project, om meteen aan het volgende te beginnen. Een poosje denk je dat het huidige project het belangrijkste ter wereld is, en je doet je uiterste best om het op tijd en zo goed mogelijk af te krijgen. Om vervolgens te ervaren dat op het moment van voltooiing alle betekenis wegvalt. Tegelijkertijd begint het volgende, nog belangrijkere project. Er komt geen eind aan. Strikt genomen kom je ook niet verder. Iedereen beweegt zich op cirkelvormige banen voort, uit angst voor stilstand. Inmiddels heeft bijna iedereen diep vanbinnen begrepen dat dat zinloos is. Ook al praat men er niet graag over. Dora ziet het in de ogen van haar collega's, in de intens onzekere blikken. Alleen nieuwelingen geloven nog dat je 'het' kunt halen. Terwijl 'het' niet haalbaar is, omdat 'het' het totaal van alle denkbare projecten is, en omdat in werkelijkheid niet het binnenkomen, maar het uitblijven van het volgende project de grootst denkbare catastrofe zou zijn. De haalbaarheid van 'het' is de leugen waarop de moderne leef- en wereld is gebaseerd. Een collectief zelfbedrog, inmiddels geruisloos uiteengespat.

Sinds dat inzicht de metrotunnels van de miljoenensteden is binnengesijpeld en bij elke koffieautomaat, in elke lift, op elke verdieping van de kantoortorens tersluiks binnenstebuiten wordt gekeerd, krijgen de mensen een burn-out. Tegelijkertijd gaat het rad steeds sneller draaien. Alsof je aan de zinloosheid van het rennen kunt ontkomen door sneller te gaan rennen.

En dat kun je ook. In elk geval heeft Dora dat altijd gekund. Ze heeft zich nooit tegen de projectenkringloop verzet, maar die geaccepteerd als een levensmodel van onze tijd. Maar toen was er iets veranderd. Niet in Dora, maar om haar heen. Dora kon het niet meer bijbenen, en het idee van een huis op het platteland had het niet-meer-kunnen-bijbenen onderdak gegeven. Dat was afgelopen herfst geweest, en nu staat ze hier, midden op haar Brackense braakgrond, en de angst bekruipt haar. De projectenkringloop zou uit de hand kunnen lopen. Ze hoeft maar naar het perceel te kijken en dan weet ze het. Het perceel is het volgende vermaledijde project, en misschien heeft ze deze keer te veel hooi op haar vork genomen.

Geërgerd besluit ze te stoppen met doorgaan. Ze gaat zichzelf dwingen om een halfuur niets te doen. Ze laat de spade in de grond staan en loopt door de brandnetels naar het huis, waar in de schaduw van de linde een tuinset staat. Dora heeft het wiebelige tuinmeubilair in de schuur gevonden, net als de andere rekwisieten van haar toekomst op het platteland. Hoe had de makelaar het ook alweer gezegd? 'Idylle is wat je er zelf van maakt.' Waarschijnlijk een van die spreuken die je in deze omgeving hard nodig hebt om vervallen huizen te verkopen.

Dora gaat op een stoel zitten, strekt haar benen en vraagt zich af of ze inmiddels net zo doorgeslagen is als de mensen in Prenzlauer Berg, die om te onthaasten hun bomvolle agenda's volstouwen met yogalessen en meditatie. Ze weet dat de projectenkringloop een val is waar je niet zomaar aan kunt ontsnappen. Hij verandert ook de ontprojectisering van het bestaan in een nieuw project. Anders zou hij geen miljoenen slachtoffers maken. Dora ademt diep in vanuit haar buik en zegt tegen zichzelf dat haar probleem van heel andere aard is. Ze heeft geen probleem met projecten, maar met Robert. Er is iets gebeurd, en ze kan het domweg niet meer bijbenen.

Robert

Dora weet niet meer wanneer het was begonnen. Ze weet nog dat ze toen Robert in zijn milieubeschermersfase zat soms al vond dat hij overdreef. Wanneer hij politici voor volslagen idioten en zijn medemensen voor egoïstische weggijkers uitmaakte. Of als hij zich opwond als Dora haar afval per ongeluk niet goed scheidde, alsof ze een misdrijf had begaan. Dan kwam hij weleens fanatiek en onverzoenlijk op haar over en vroeg ze zich af of hij misschien aan een neurose leed, een soort politieke smetvrees, die van een bedachtzaam, mild persoon een bezetene had gemaakt.

Terwijl ze eerst toch vooral bewondering voor hem had gehad, gekruid met een snufje slecht geweten. Robert nam de dingen serieus. Robert werd politiek actief. In de online krant waarvoor hij werkte begon hij een eigen rubriek over klimaatkwesties. Bovendien gooide hij zijn leven om, begon veganistisch te eten, kocht alleen nog duurzaam geproduceerde kleding en ging regelmatig naar de vrijdagsdemonstraties. Hij snapte niet dat Dora niet mee wilde. Geloofde ze dan niet in de door mensen veroorzaakte klimaatverandering? Zag ze dan niet dat de wereld op de ondergang afkoerste? Statistieken deden hun intrede in hun gesprekken. Robert verwees naar cijfers, deskundigen en de wetenschap. Dora zat tegenover hem als representant van de domme massa, die weigerde zich te laten overtuigen. Als hij goed op stoom was verweet hij

haar zelfs haar baan. Dat ze met haar werk het consumentisme stimuleerde. Dat ze mensen overhaalde om dingen te kopen die ze helemaal niet wilden hebben, en zeker niet nodig hadden. Dora als vertegenwoordigster van de wegwerpmaatschappij. Energieverspillend en afvalberg vergrotend. Ze had nooit eerder de behoefte gevoeld om de reclamebranche te verdedigen. Toch deed het pijn als Robert zo tegen haar sprak.

Per slot van rekening ontbreekt het haar niet aan idealisme. Natuurlijk ziet ze de klimaatverandering als een serieus probleem. Maar de manier waarop het gebracht wordt verlamt haar. *How dare you* in plaats van *I have a dream*. In plaats van te bakkeleien over temperatuurdoelstellingen zou men zich volgens haar beter op het wezenlijke kunnen concentreren: het einde van het fossiele tijdperk, dat echt niet bereikt zal worden door de burgers beter op te voeden, maar alleen door infrastructuur, mobiliteit en industrie op de schop te nemen. Dat Robert er prat op gaat dat hij geen auto rijdt, vindt ze dan ook gek.

Dora houdt niet van absolute waarheden en van autoriteiten die daar hun macht aan ontleen. Iets in haar verzet zich daartegen. Ze heeft geen zin in de strijd om het gelijk en wil geen deel uitmaken van het ene kamp of het andere. Normaliter is haar verzet geen verweer. Je ziet het niet. Ze leeft aangepast. Haar verzet is eerder een soort koppigheid, een innerlijk gevecht tegen de omstandigheden. Daarom kon ze het op een gegeven moment niet laten om Robert te vragen of het bij zijn statistieken nog wel om serieuze bedoelingen ging of dat hij gewoon zijn gelijk wilde halen. Hij keek haar geschrokken aan en vroeg of ze liever de *alternative facts* van Donald Trump had.

Toen kwam voor het eerst het probleem met Dora's gedachten aan het licht: ze waren onbegrijpelijk, misschien zelfs verwerpelijk. Er viel niet over te praten. In elk geval niet met Robert. Niet meer. Hij zat tegenover haar als een stralende en zelfverzekerde hogere instantie. Boven elke vergissing, elke twijfel verheven. Lid van een

groep die het gebrekkige wezen dat de mens is achter zich heeft gelaten. Dora kon daar niet in meekomen.

Tegelijkertijd schaamde ze zich voor haar recalcitrantie en koppigheid. In feite maakte het toch helemaal niet uit of Robert gelijk wilde hebben, zolang hij ook echt gelijk had. Klimaatpolitiek was en is een belangrijke kwestie. Bovendien maakte Robert een tevreden indruk, terwijl Dora vaak aan zichzelf twijfelde. Het moest goed voelen om voor een belangrijke zaak te strijden. Robert hoefde zichzelf de zinvraag niet meer te stellen. Hij was zelfs de projectenkringloop de baas geworden door veel kleine, haalbare doelen in te ruilen voor een groot, vermoedelijk onbereikbaar doel. Een geniale zet, een gewiekste rokade.

Dora besloot haar best te gaan doen. Ze at geen vlees meer. Ze deed haar boodschappen in de natuurwinkel. Voor Robert stapte ze zelfs over naar een ander reclamebureau. Sus-Y is middelgroot, gespecialiseerd in duurzame producten en non-profitorganisaties, en wil verantwoordelijke ondernemingen ondersteunen bij de verwezenlijking van hun sociaal-ecologische ideeën. In plaats van campagnes te bedenken voor soep in blik, luxe cruises of verzekeringen, ontwikkelt Dora bij Sus-Y ideeën voor veganistische schoenen, de plasticvrije dag of fairtradechocolade. Dat er op haar visitekaartje in plaats van SENIOR COPYWRITER nu alleen nog het eenzame woordje TEKST staat heeft haar nooit gestoord. Ook niet dat ze iets minder verdient dan eerst. Maar in Roberts ogen was dat allemaal niet genoeg. Nog lang niet. Uiteindelijk beseftte Dora wat hij wilde, maar dat kon ze hem niet geven. Hij wilde gehoorzaamheid. Hij wilde haar verzet breken. Hij wilde dat ze een eed van trouw aflegde aan de Apocalyps, en werd steeds bozer op haar innerlijke koppigheid. Op het feit dat ze niet in staat was om samen met hem in de voorste linie te marcheren. Hij was ontevreden over haar, en ze hadden steeds minder lol samen. Maar op een of andere manier waren ze ondanks alles nog altijd een team.

Toen kwam corona en ontdekte Robert zijn ware roeping. Met